

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО СВІТУ

**УДК 327(477:478)«199»:323.173(478)
ББК 63.3(4 УКР)63-6**

Вадим Пінцак

Вплив Придністровського конфлікту на становлення україно-молдавських відносин першої половини 90-х років ХХ ст.

У даній статті розглядається процес становлення українсько-молдавських відносин першої половини 90-х рр. ХХ ст. Визначальним фактором дипломатичного співробітництва між Україною й Молдовою на зазначеному вище етапі є Придністровський конфлікт. Цей феномен для РМ став не тільки внутрішньою проблемою, що вимагала невідкладного рішення, але й служив джерелом дестабілізації внутрішньо-и зовнішньополітичного курсу сусідніх держав.

Ключові слова: *Придністровський конфлікт, дипломатичні відносини, співробітництво, врегулювання.*

Проголошення незалежності України спричинило появу потреби її визнання з боку світового співтовариства в якості рівноправного суб'єкта міжнародних відносин і, відповідно, постало питання розбудови загальнонаціональної концепції зовнішньої політики. Для української дипломатії першої половини 90-х років ХХ ст. були актуальними такі вектори співпраці, як налагодження відносин, передусім, з країнами-сусідами, зокрема, з Республікою Молдова (РМ). Виходячи з цього, метою даного дослідження є визначення ролі Придністровського конфлікту у процесі налагодження і розвитку зовнішньополітичного співробітництва між Україною та Молдовою.

© Пінцак В., 2011

Пінцак Вадим Іванович - кандидат політичних наук, асистент кафедри історії нового та новітнього часу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Проблематику Придністровського конфлікту досліджує чимала кількість науковців як в Україні, так і за її межами. В українській науці першочергової ваги набувають праці Г. Перепелиці¹. Важливими також є дослідження Н. Беліцер², О. Сушко³, Г. Бянова⁴, В. Коробова⁵, І. Буркута⁶, Г. Мельничук⁷ та інших.

У контексті нашого дослідження цікавими видаються погляди молдавських і румунських науковців. Придністровська проблематика розглядається у площині пошуку винуватого і трактується ними як відкрита агресія Російської Федерації проти Республіки Молдова. Особливо чітко ця позиція простежується у поглядах Г. Будяну⁸, В. Бирсана⁹ та інших.

В оцінці ролі України у Придністровському конфлікті румунська і молдавська наукові позиції дещо відмінні. У дослідженнях молдавських авторів акцентується увага на тому, що Придністровський конфлікт становить загрозу територіальній цілісності України і тому офіційний Київ, на їхню думку, має вдаватися до підтримки дій офіційного Кишинєва. Натомість у Румунії це питання розглядається у контексті відомого у румунській історії ХХ ст. «східного питання».

Отже, деструктивним чинником і, водночас, каталізатором україно-молдавської дипломатичної співпраці першої половини 90-х років ХХ ст., як відомо, був Придністровський конфлікт. Даний конфлікт набув загрозливого характеру для стану національної безпеки України внаслідок його трансформації з політичної у військово-політичну площину, з точки зору існування в українській державі «кримської проблеми» і з позицій стабільності відносин України з Молдовою, Румунією та Російською Федерацією.

Остерігаючись того, що успіх придністровської регіональної еліти прискорить аналогічні процеси на півдні і сході України, її політичне керівництво відмовило у підтримці Придністровської Молдавської Республіки (ПМР). Даний підхід підкріплювався і логікою розвитку тодішніх україно-російських відносин. Придністров'я у політичному плані орієнтувалося на Російську Федерацію, тому Україні не було жодного сенсу зміцнювати й без того потужні російські впливи на своїх південно-західних кордонах. Водночас і ставлення Румунії до питання з приво-

ду приналежності Південної Бессарабії і Північної Буковини змушувало офіційний Київ дотримуватися обережної позиції щодо Придністров'я, оскільки Кишинів і Бухарест, дотримуючись історичних традицій і підходів, самі могли поставити на міжнародному рівні питання щодо державної приналежності українських територій, які впродовж 1918-1940 років перебували у складі Румунського королівства. Особливість ситуації полягає в тому, що конфлікт зародився до розпаду СРСР. Відомо, що через три доби після проголошення незалежності України була оприлюднена Декларація незалежності ПМР¹⁰. Її поява стала наслідком складних процесів, які тривали у Молдові ще з кінця 80-х років.

Отже, конфлікт «старший» за зовнішню політику незалежної України, тому вона була змушена пристосовувати її до існуючих реалій. Виходячи з вищезазначеного, українська влада не могла залишитися осторонь подій у Молдові.

У відповідності з таким розумінням проблеми формувалася й позиція України, яка офіційно задекларувала своє невтручання у конфлікт. Ця позиція також відповідала національним інтересам Молдови. 6 вересня 1991 року у Кишиневі відбулася консультативна зустріч парламентських делегацій України і Молдови з питань двосторонніх відносин, у ході якої підписано Спільну Заяву, в якій фіксувалися зобов'язання обох сторін «утримуватися від дій, які можуть завдати шкоди державному суверенітету України і Молдови»¹¹. Фактично Україна заявила про цілісність Молдови і невизнання незалежності Придністров'я. Зважаючи на те, що парламентська делегація України брала на себе зобов'язання продовжити консультації для підготовки і укладання повномасштабної міждержавної угоди у майбутньому, рішення делегацій набували серйозної політичної ваги і, по суті, зводили нанівець вагомість Декларації незалежності ПМР.

Наступним офіційним дипломатичним кроком України стала заява Президента України Леоніда Кравчука від 17 грудня 1991 року, згідно якої українська держава підтримувала позицію Республіки Молдова щодо невизнання незалежності ПМР¹². Підписання 10 березня 1992 року у Брюсселі «Протоколу про встановлення дипломатичних відносин між Україною і Мол-

довою» закріпило бажання сторін розвивати співробітництво у політичній, торгівельно-економічній, культурній, гуманітарній та інших царинах, і таким чином не змінювало негативної позиції української держави щодо ПМР¹³.

Ескалація Придністровського конфлікту навесні 1992 року ще більше активізувала українську зовнішню політику у даному регіоні, зокрема, 17 березня 1992 року було видано указ «Про заходи щодо охорони державного кордону України», в якому зазначалося про створення демілітаризованої п'ятидесятикілометрової зони і, водночас, посилення контролю за перетином україно-молдавського кордону¹⁴. У постанові Кабінету міністрів України «Затвердження положення про зону особливого режиму в районі державного кордону України з Республікою Молдова» від 20 березня 1992 року наголошувалося, що метою цих заходів «є забезпечення захисту недоторканості української держави, безпеки її громадян, охорони громадського порядку у прикордонних з РМ районах, запобігання проникненню через територію України озброєних угруповань та інших порушників державного кордону». Безпосередню роботу за дотриманням особливого режиму в прикордонній зоні здійснював особовий склад органів внутрішніх справ і Національної гвардії України, а у межах смуги завширшки 1 км уздовж україно-молдавського кордону також і особовий склад Державної прикордонної служби України¹⁵.

Подальшими діями української сторони у процесі врегулювання Придністровського конфлікту стала підтримка Л. Кравчуком 20 березня 1992 року у Києві спільної заяви держав-учасниць СНД про ситуацію у лівобережних районах РМ. В його особі, Україна, долучилася до ухвалення рішення про збереження територіальної цілісності сусідньої держави і цим у черговий раз підтвердила свою попередню позицію щодо конфлікту¹⁶.

Незмінне відношення до подій у РМ було зумовлене не тільки географічною наближеністю конфлікту, процесом його ескалації, а й впливом на його характер українських ультранационалістичних організацій. Це підтверджується указом Л. Кравчука від 25 березня 1992 року, який засвідчив

прагнення української влади забезпечити повернення з Молдови до України підрозділів УНСО, які брали участь у конфлікті на боці Придністров'я¹⁷.

Проте односторонні дії як суб'єктів, так і учасників Придністровського конфлікту не були успішними, оскільки ситуація вимагало узгодженого політичного рішення багатьох держав. Певні зрушення, у цьому плані, відбулися під час чотиристоронньої зустрічі 6–17 квітня 1992 року у Кишиневі міністрів закордонних справ Молдови, Румунії, Росії та України, на якій були розроблені рекомендації з врегулювання конфлікту на підставі норм міжнародного права і принципу територіальної цілісності РМ. Також було створено комісію з контролю за дотриманням угоди про припинення вогню і роз'єднання конфліктуючих сторін¹⁸.

Бажання української сторони якомога ефективніше вирішити питання захисту державного кордону можна прослідкувати у розпорядженні Президента України «Про проведення переговорів між Україною і Республікою Молдова щодо режиму україно-молдавського державного кордону» від 21 квітня 1992 року¹⁹. Цей документ містив доручення МЗС і Державному комітету у справах охорони державного кордону України щодо започаткування переговорів з відповідними державними органами РМ для укладання угоди про режим україно-молдавського кордону та затвердження складу української делегації для проведення переговорів у зазначеному напрямі. На Кабінет міністрів покладалося вирішення їхньої фінансової забезпеченості. Також українською стороною був складений односторонній проект угоди відповідно до закону України «Про державний кордон України» від 4 листопада 1991 року та указу Президії Верховної Ради СРСР «Про встановлення кордону між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і Молдавською Радянською Соціалістичною Республікою» від 4 листопада 1940 року²⁰.

Військово-політичне протистояння у місті Бендери (червень 1992 року), відоме як, «битва за Бендери», посилення впливу Російської Федерації та Румунії у процесі врегулювання Придністровського конфлікту, стали значним корегуючим чинником позиції України щодо ПМР. В якості прикла-

ду можна навести зміну політичної поведінки Л. Кравчука у зверненні до офіційного Кишинєва: «Ми виступаємо за те, щоб у документах чітко вказувалося, що Придністровська Молдавська Республіка у разі вирішення Молдовою питання про приєднання до Румунії залишає за собою право розпоряджатися власною долею так, як того бажає народ Придністров'я»²¹.

Найбільш вагомим кроком української дипломатії на початку 90-х років ХХ ст. слід вважати «Договір про добросусідство, дружбу та співробітництво між Україною та Республікою Молдова» від 23 жовтня 1992 року, підписаний президентами Л. Кравчуком і М. Снегуром²². У цьому документі зазначалося, що обидві сторони «дотримуватимуться принципів суверенної рівності, незастосування сили чи загрози силою, непорушності кордонів, територіальної цілісності, мирного врегулювання суперечностей, співробітництва, сумлінного виконання міжнародних зобов'язань, невтручання у внутрішні справи». Президенти торкнулися також проблематики Придністровського конфлікту і висловили спільне прагнення до пошуку можливих варіантів його політичного врегулювання²³. З цього приводу голова парламенту Республіки Молдова А. Мошану зазначив, що «угоду слід було підписати значно раніше, адже Україна визнає наш суверенітет і якщо будемо співпрацювати, як рівноправні держави, то зможемо спільно вирішувати будь-які проблеми»²⁴.

Реалізація вищезазначених домовленостей українською стороною була втілена у розпорядженні Л. Кравчука від 26 листопада 1992 року «Про заходи щодо реалізації домовленостей, досягнутих під час зустрічі Президента України і Президента Республіки Молдова у Кишинєві 23 жовтня 1992 року». Згідно його змісту органи державної влади України у місячний термін були зобов'язані подати пропозиції щодо ратифікації Верховною Радою України «Договору про добросусідство, дружбу та співробітництво між Україною та Республікою Молдова» від 23 жовтня 1992 року; спрямувати зусилля на поновлення роботи, так званої, чотиристоронньої об'єднаної комісії та сприяти залученню до процесу врегулювання ООН і ОБСЄ; сприяти проведенню демаркації та делімітації державного кордону між Україною і Республікою Молдова; розглянути звернення РМ

щодо забезпечення їй виходу до р. Дунай і подати відповідні пропозиції; вивчити питання щодо створення спеціальних програм українською мовою на молдавському радіо і телебаченні; вирішити питання щодо продажу Молдові українських друкованих ЗМІ; врегулювати порушене молдавською стороною питання щодо використання ретрансляційної станції «Маяк»; прискорити укладання міжурядової угоди про торгівельно-економічні відносини між Україною і РМ; створити україно-молдавську комісію для вирішення питання щодо залізничного вузла у селищі міського типу Бессарабка (Республіка Молдова); за участі Представника Президента України в Одеській області В. Ільїна врегулювати питання про транспортування з міста Одеси зерна, закупленого РМ в інших країнах; подати пропозиції щодо завершення спільного будівництва з молдавською стороною іригаційної системи на півдні Одеської області; за участі СБУ та Представника Президента України в Одеській області В. Ільїна у двомісячний термін вивчити і всебічно проаналізувати з точки зору інтересів України звернення Молдови щодо забезпечення їй виходу до Чорного моря на засадах оренди певних територій та об'єктів інфраструктури України і подати відповідні пропозиції²⁵.

Дипломатична співпраця України і Республіки Молдова набула юридично закріпленого оформлення із початком діяльності українського і молдавського посольств відповідно у березні та липні 1993 року. Це підтверджується постановою Верховної Ради про «Основні напрями зовнішньої політики України» від 2 липня 1993 року, в якій підкреслювалося, що «у зв'язку з особливостями історичного розвитку та специфікою геополітичного і економічного становища України важливими у двосторонніх відносинах з прикордонними державами є україно-молдавські відносини»²⁶. Цього ж року, під час візиту до Києва 13–14 грудня Президента Молдови М. Снегура, молдавська сторона наголосила на важливості залучення України до посередницьких зусиль із розв'язання Придністровського конфлікту²⁷.

Подальше вирішення суперечливих україно-молдавських питань обговорювалося також міністром закордонних справ України Г. Удовенком у Кишиневі 23–24 лютого 1995 року, зокрема, мова йшла про демаркацію державного кордону,

активізацію економічного співробітництва, визначення статусу національних меншин тощо. Під час зустрічі між українською і молдавською сторонами були досягнуті домовленості про створення паритетних умов життя молдавської громади в Україні та, відповідно, української у Молдові²⁸.

Незважаючи на те, що Україна брала активну участь у переговорному процесі з політичного врегулювання Придністровського конфлікту, все ж дієвих механізмів врегулювання не було вироблено. Це пояснюється внутрішньополітичною та економічною нестабільністю всередині країни на тлі якої Придністровський конфлікт становив другорядне значення.

Отже, Придністровський конфлікт слід визнати одним із головних каталізаторів становлення україно-молдавських відносин першої половини 90-х років ХХ ст.

Примітки:

¹. Перепелица Г. Конфликт в Приднестровье: причины, прогноз развития и проблемы урегулирования. – К.: Стилос, 2001. – 148 с.

². Беліцер Н., Сушко О. Молдовська дилема України // Дзеркало тижня. – 2005. – № 12.

³. Там само.

⁴. Коробов В., Бянов Г. Украинизация миротворческого процесса: перспективы и направления повышения роли Украины в приднестровском урегулировании // Международное право и реалии современного мира. Приднестровская Молдавская Республика как состоявшееся государство. – Тирасполь: Науч. изд-во ЦСПИ «Перспектива», 2006. – С. 257 – 261.

⁵. Там само.

⁶. Буркут І. Придністров'я: шляхи врегулювання у світлі балканського досвіду // Україна-Румунія-Молдова: історичні, політичні та культурні аспекти взаємин // Міжнародна наукова конференція, Чернівці, 16-17 травня 2001. – Чернівці, 2002. – С. 438-451.

⁷. Мельничук Г. Україна – Молдова: проблеми та перспективи двосторонніх відносин (90-ті рр. ХХ ст – початок ХХІ ст.) // Питання історії України: Збірник наукових статей. – Чернівці: Зелена Буковина, 2004. – Т. 7. – С. 98-105.

8. Budeanu G. Transnistria in flacari (Reportajile unui corespondent de razboi). – Chisinau, 1993.

9. Barsan V. Masacrul inocentilor. Razboil din Moldova 1 martie – 29 iulie 1992. – Bucuresti: Editura fundatiei culturale romane, 1993. – 258 p.

10. Декларация о независимости Республики Молдова от 27 августа 1991 г. // Бессарабский вопрос и образование Приднестровской Молдавской Республики: Сборник официальных документов / Отв. Ред. В. Яковлев. – Тирасполь: РИО ПГКУ, 1993. – С. 144.

11. Совместное заявление Верховной Рады Украины и парламента Республики Молдова // Правда Украины. – 1991. – 10 сентября. – С.2.

12. Заява Президента України Леоніда Кравчука у зв'язку з подіями у Молдові // Голос України. – 1991. – 17 грудня. – С. 1.

13. Українсько-молдавські відносини. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Українсько-молдавські_відносини. Дата перегляду: 23.11.2010 р.

14. Указ Президента України «Про заходи щодо охорони державного кордону України з Республікою Молдова» // Демократична Україна. – 1992. – 17 березня. – С.1.

15. Там само.

16. Заявление глав государств – участников Содружества Независимых Государств об обстановке в левобережных районах Республики Молдова // Політика і час. – 1992. - № 4. – С. 4.

17. Мельничук Г. Вказ. Праця. – С.101.

18. Там само – С.102.

19. Законодавство України 1991–1995 рр. [Електорнний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>. Дата перегляду: 16. 10. 2010 р.

20. Там само.

21. Цикора С. Украина выступает за автономию Приднестровья // Известия. – 1992. – 24 июня. – С. 1.

22. Договір про добросусідство між Україною і Республікою Молдова від 23 жовтня 1992 року // Голос України. – 1992. – 25 жовтня. – С. 1.

23. Там само.

24. Мельничук Г. Вказ. праця. – С.102.

25. Законодавство України 1991–1995 рр. [Електорнний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>. Дата перегляду: 16. 10. 2010 р.

26. Там само.

27. Українсько-молдавські відносини. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Українсько-молдавські_відносини. Дата перегляду: 23.11.2010 р.

28. Там само.

Vadim Pintsak

Influence of the Transnistrian conflict on the formation of the Ukrainian-Moldovan relations first half of 90-ies of XX century

This article discusses the process of formation of the Ukrainian-Moldovan relations first half of the 90-ies. Twentieth century. Determining factor in diplomatic cooperation between Ukraine and Moldova on the above point is the Transnistrian conflict. This phenomenon for the RM was not only an internal problem that required immediate solution, but also served as a source of destabilization of internal and foreign policy of neighboring states.

Key words: *Transnistrian conflict, diplomatic relations, cooperation, settlement.*

Надійшла до редколегії 10.04.2011.